

TÁRLAT

A főváros és a nemzet múltja iránti elkötelezettséggel

Skultéty Csabával beszélget Székely András Bertalan

A Budavári Palotában a Széchényi Könyvtár kéziratárában gyönyörű kiállítás nyílt nemrégiben Skultéty Csaba gyűjteményéből. A „Pest, Buda régi látképei és egyéb ritkaságok” címet viselő kiállítás, ahol Skultéty Csaba eddig kevesek előtt ismert oldalát: a térképeket, metszeteket, dokumentumokat, könyveket gyűjtő arcukat ismerhettük meg. Sokak számára, akik ismerünk, meglepetés volt ez a hatalmas és értékes anyag. Mi indított tulajdonképpen ezeknek a Pest-Budával és tágabban a magyarsággal, a történelmi országtérrel kapcsolatos dokumentumoknak a gyűjtésére?

Életem majdnem egészét – az utolsó tíz évet leszámítva, mert most már hazatelepültem nyugatról – kisebbségben töltöttem. Vagy a Felvidéken, Kárpátalján, nem éppen szívesen látott magyar kisebbségiként, vagy pedig a nyugati világban, enyhe jóindulattal nézett, de végeredményben közömbös magyarként. Münchenben a Szabad Európa Rádió szerkesztőségébe kerültem már a rádió megalapításakor, 1951 nyarán, mint az egyik legfiatalabb, a hírszerkesztőségbe. Összesen harminchárom évet töltöttem ebben a munkakörben, az első harmadban mint hírszerkesztő, a második kétharmadban mint a kisszámú nemzetközi politikai szerkesztők egyike, így a kommentárok, háttér információk, nemzetközi sajtószemlék és hasonlók tartoztak a feladatkörömbe.

Münchenbe kerülve az első években magyarul alig olvastam valamit. Magyarul dolgoztam, de a források angolok, németek, franciák voltak, esetenként olaszok, amely nyelveket magam is aktívan használok. Amikor legelőször mikrofonhoz ültettek, megkérdezték, hogy saját nevemen akarok-e szólni, avagy választok egy nevet, amihez végig ragaszkodnom kell, ez

A budai vár látképe mögötte a Duna, a pesti oldalon dombok; az előtérben magyar ruhás alak, mögötte fegyveres lovas.

tőlem függ. Akkor még édesanyám élt, hogy neki ne legyen semmi problémája – a kapcsolatot közöttünk a magyar politikai rendőrség nem tudta –, kerestem egy „alkotói” nevet. Az Ugocsa megyéből származó nagyapámat hívták Skultéty Ambrusnak, az akkor született kisfiamat Marcinak, így lettem én *Ambrus Márton* hirtelenjében.

A véletlen úgy hozta, hogy a szlovák szerkesztőség egyik tagja, akivel a gyermekeink révén barátságba kerültünk, azt mondja: nézz ide, most vettem egy múlt századi acélmetszetet Pozsonyból. Megnéztem, érdekesnek találtam. Másnap bementem egy müncheni antikváriushoz, csak úgy. Volt egy gyönyörű merián Budája az 1600-as évekből. Ötven márkába került, úgy gondoltam, ennyit ezért nem adok. Hazamentem, a következő éjjel nem aludtam: mégis valami csodaszép dolog, ami a kezemben volt. Visszatértem másnap délidőben, valaki már megvette. Ekkor elindult valami: először csendes düh, és aztán fokról fokra érdeklődés, és ez lett mindannak ami jött, a háttere.

A nyugati világban élés csak néha volt olyan idillikus, mint ahogy azt a vasfüggöny keleti oldalán elképzelhették. Azokkal szemben, akik a vasfüggönytől keletre, tehát Magyarországon vagy a szomszéd államok valamelyikében magyarként éltek ezekben az évtizedekben, ott nyugaton sok mindentől megkímélődtem. Egy dolgotól azonban nem, ez pedig a magyarkénti magányosság. És ilyen magányos órák nyújtották a lehetőségét a csendes búvárkodásra, antikvariátusok, aukciók látogatására Münchenben és másutt. Nemegyszer előfordult, hogy egy aukción szerepelt egy hungaricum, s nehogy az valamely német levéltárba, vagy könyvtárba kerüljön, megvettem, olykor bizony hitelbe is. Így jött létre esztendők során valami, amit gyűjteménynek lehet nevezni.

Vissza kell térnem a hungaricák gyűjtésének a történetére. Eszmeképe lett *Apponyi Sándor*, akinek rengeteget köszönhet a szaktudomány, maga a Széchényi Könyvtár is, mert a gyűjteményét legjobb tudomásom szerint nekik hagyta. Volt egy kiadója Münchenben, úgy hívták, hogy Jacques Rosenthal. Őket a háborúban megmentette egy bizonyos Koch nevű úr és családja Münchenben, később ők lettek az antikvaritatus utódai, kiköltöztek München mellé. Egyszer azzal fogadott engem: hát maga már megint itt van, tudja mit, üljön le, mindjárt jövök. Felment és lehozott egy poros mappát a padlásról, mondván: húsz évvel ezelőtt hagyta itt valaki, nem jön érte senki, hátha érdekel. Hát ez valóságos aranybánya volt, a *Podmaniczkyak* aszódai birtokáról való. Csak később tudtam meg, hogy az aszódai levéltár elpusztult, és abból valamelyik Podmaniczky vihette magával nyugatra ezt az értékes anyagot a múlt század elejéről.

Találtam közte olyanokat, mint az első magyar lóverseny hirdetés, egy másik dokumentumot *Széchényi és Wesselényi* nevével; megtaláltam egy aszódai vizsgajegyzéket, benne Stephanus Petrocivh és *Alexander Petrovich*, vizsgázott retorikából és még valamiből... Akkor teremtették meg *Kisfaludy Sándor* és társai a Balatonfüredi Színházat, amikor az első pestit még építették. Megleltem a prologusát, amit nem lehet tudni, ki írt, valószínűleg egy írnok, nem *Kisfaludy*tól származik. Az akkori Podmaniczkyak evangélikus egyházi és iskolai kegyurak voltak, így birtokomba került az aszódai evangélikus iskola több osztálya diákjainak a névsora, a szülők neve is a foglalkozásukkal. Asztalos István az aszódai múzeum igazgatója, akinek ezeket egy-két kivétellel ajándékba felajánlottam, s ki nagyon jó barátom lett, nagy hasznát vehette. Egy másik ilyen egy szép nagy hirdetés, hogy a Podmaniczkyak kegyúri területén az evangélikus templomokban hol van istentisztelet és mikor, egyikben ekkor és ekkor magyar, a másikban ekkor és ekkor tót, a harmadikban német nyelven. Ragyogó korszék! Az anyag zöme tehát a legkülönbözőbb helyekről származik, és így alakult ki az, amit hazahoztam, amikor visszatelepültem Magyarországra. Itt hevert budapesti lakásomon a fiókjaimban, amíg létre nem jött ez a kiállítás a Széchényi Könyvtárban.

A megjelent katalógus alapján a gyűjtemény öt fő csoportját éreztem elkülöníthetőnek. Az első nagyobb kategória – véletlen vagy nem, hiszen Pest, Buda és Óbuda egyesítésének 125. évfordulóját írjuk –, pontosan ennyi darabból áll a Pestet, Budát, Óbudát, illetve Budapestet ábrázoló látképek, térképek és velük kapcsolatos kiadványok egysége. Mit emelnél ki ebből az anyagból, ami szívedhez közelebb áll?

Sok áll szívemhez közel. Be tudtam szerezni a legelső Buda-ábrázolást, a Schedel-krónika egy-egy latin és német példányát 1493-ból. Ekkortól kezdve az ábrázolások még egy darabig a török foglalása előtti Budát mutatják, még akkor is, ha már Buda török kézen volt. Lassan a

1. Stadt 2. Innere Pfung 3. Außere Pfung.

1. Die Stadt 2. Die Pfung.

1. Pfung 2. Stadt 3. Markt Maria 4. Demanß.

1. Stadt 2. Pfung 3. Maria 4. Luit. Andre 5. Neugrad 6. Stadtkirch 7. Turck. Bazar.

1. Demanß 2. Stadt Pf. 3. Blockhaus aufn Garhart Berg 4. Wiering Bader 5. Ober-Stadt 6. Pfung 7. Waffer der Tulebade 8. Ober-Vorstadt 9. Unter-Vorstadt 10. D. G. d. d. 11. Wallen 12. Schloßmaste.

1. Stadt Pf. 2. Stadt Ofen 3. Alt Ofen.

1. Pfung 2. Demanß 3. Turck. Bazar 4. Alt Ofen Stadt.

1. Thom Kirche 2. Rats schloß 3. Inghelst 4. Gemßl. Stadt 5. Stadtweg 6. Zw. y. Innew. Vorstadt 7. Sarcin f. 8. Yassen 9. Alroy. 10. Palast Thor 11. Ofen Thor 12. Turck. Bazar.

Sigmund von Birken Der Donau-Strand című munkájának – Nürnberg 1664 – teljes, Jacob Sandrart készítette metszetek

templomokból mecsetek lettek, a városkép megváltozott. Volt olyan rajzoló, aki a helyszínen készítettt vázlatot, volt, aki sohasem járt ott. Magyarország lassan hadszíntér lett, a nyugati világot ez a hadszíntér érdekelte, erről jelentek meg rölapok, ábrázolások az atlaszokban, könyvekben. Olyasmik, amiket mi ma hírlapoknak nevezhetnénk, ezekhez illusztrációk. Ebből az időből a legtöbb kép Magyarországról valamilyen hadicselekményt ábrázol, folytatva a kuruc felkeléssel, majd Buda és más városok ostromaival, végül a visszavételekkel.

A nyugodt, az idillikus Pest-Buda csak a XVIII. század közepe táján kezd megmutatkozni, akkortól kezdve békét sugároz. Mit ragadjak ki? Van olyan metszetem Buda visszavételekor az ostromról, amit nézve az ember csodálkozik, hogy a budai vár ennyire is megmaradt. Van Bethlen Gáborral kapcsolatban valamilyen német nyelvű rölap. Vagy menjünk vissza korábbra: található gyűjteményemben egy Morvaországból való Mohács előtti felhívás, a közeledő török veszélyre figyelmeztetve. Van a Mohácsot megelőző évből egy részletes beszámoló a német birodalmi gyűjtésről, ahol rangos magyar küldöttség vett részt, és nem tudják, hogy mit csináljanak, fel nem fogva a török veszély nagyságát.

Nem is csupán az első egységről beszéltünk, hanem már a későbbiekéről is, ahol térképek, látképek, egyleveles nyomtatványok találhatóak a történelmi országterületről és a tágabb térségből, azután jeles magyar történelmi személyiségek képei, majd kéziratok a XIV-től egészen a XX. századig, végül pedig könyvritkaságok, sok esetben első kiadásúak.

Talán a kéziratokból kiemelhető: egy budai közjegyzői dokumentum 1384-ből, a pozsonyi plébánia pere. Ehhez a hat és fél méter hosszú, tizenegy darabból álló pergamentekercshez hasonló anyagok néha mellékmondattban is nagyon érdekes adatot nyújthatnak az adott korról, ennek a feldolgozása most szaktörténészek feladata lesz. Kiemelhetném a Mohácsnál Csele patakba fűlt II. Lajos okiratát, gyönyörű pecsétjével, az uralkodása első évéből; vagy a nagy humanista Zsámboki János, azaz Johannes Sambucus egy német nyelvű feljegyzését. Vagy Zrínyi Péter, tehát Zrínyi Miklós, a költő testvérének feljegyzése horvátországi birtokairól. Kossuth rendelete a cibakházi ütközet kapcsán, egy katonai utasítása, azon túl egy angol nyelvű levele az angliai tartózkodása idejéből, valakinél mentegetőzik, hogy Skóciában majd meg fogja látogatni. Munkácsy Mihály három levele, amelyek közül kettő az ezredéves kiállításához kapcsolódik, hogy bizonyos műveket nincs módjában kiállítani. Azon kevés darabok a gyűjteményekből, amelyeket már Budapesten szereztem, az *Ady-dokumentumok*: Ady Endre születési anyakönyvi kivonata, nagykarolyi első gimnáziumi bizonyítványa, fiatal

Ady Endre vasúti bérlete

újságíróként kapott kedvezményes vasúti igazolványa és egy verse. Én azóta, szinte naponta újra elolvasom, még ha tudom is ezt a verset, mert annyira csodálatos, csak úgy odavetve, a *Magyar fa sorsa*, és a túloldalra ráírva, hogy itt van a vers, közölhetik, mert megírtam gyorsan a lap következő számába. Ceruzával, csak úgy, ahogy az ő géniusza percek alatt ki tudott bármit fejezni, a legmélyébe volt képes nyúlni.

Erre hol sikerült szert tenni?

Borda Lajos antikvárius barátomtól, aki az egész könyvtári kiállítást rendezte. Élénk baráti vitám volt vele, mondván tréfásan, hogy ezt vagy azt csak akkor teszem, hogyha azokat a bizonyos Ady-dolgokat megkapom; könyvvel fizettem, ami viszont neki volt érdekes. Figyelemre méltó, gondolom, hogy egy német gimnáziumba járt, a szülői háztól távol felnevelkedett diák, otthonról, a családból magával vitte ezt az Ady-szeretetet. Ez a pár darab összesen, amit nem adok el, amit bizonyosan megőrözk.

Az egész anyagnak a jövőbeni sorsa aggaszt némiképp, hiszen ahelyett hogy közgyűjteményben együtt maradhatna, vásárlások révén most százfelé szóródik. Vajon van-e képed arról, hogy mennyire jelentette be bármelyik közgyűjtemény az igényét, illetve milyen konkrét vásárlási szándékokról tudsz eddig? Egyáltalán miért a közzététel eme formája?

Ahogy egy könyvtár a tulajdonosának az egyéniségére van szabva, hiszen ha egyszer az illető meghal, bárki legyen az utód, bármilyen közel álljon hozzá, nem ugyanazt a könyvtárat óhajtja. Ebből a könyvtárból egy rész nagyon fontos neki, más nem, vagy nem nagyon, mert ő neki más az érdeklődése. Egy gyűjteményt együtt tartani, ennyire nem egyetlen témájú anyaggal, gyakorlatilag lehetetlen, nem hiszem, hogy közgyűjtemény ilyenre vállalkozna. A Széchényi Könyvtár és az Országos Levéltár számára elővételi jogot biztosítottunk még akkor is, ha nem tudják azonnal kifizetni. A hozzátartozóim között nincs senki, aki úgy becsülné ezeket a darabokat, mint ahogy én becsültem, de így a lapok olyan kezekbe kerülhetnek, ahol ez a megbecsülés meglesz. Ez áll a döntés hátterében.

Borda Lajos barátom a megőrzés legjobb módjának azt tartotta, ha rendezünk egy kiállítást, és készítünk egy olyan katalógust, amelyik a gyűjtő nevéhez kapcsolódik, amelyben jó néhány egyedi darab van, és ezek már a továbbiakban a gyűjtő nevével együtt fognak szerepelni. Az eladás már nem az én feladatom. Nagyon remélem, hogy más közgyűjtemények is jelentkezni fognak, vagy már jelentkeztek. Garancia nincs, szomorú lennék, ha ezekből valami elhagyná az ország területét.

Bízunk benne, hogy az anyag döntő mértékben valóban itthon marad, s hogy további útját is némiképp sikerül majd követni. A gyűjteményben is kicsúcsosodó értékmentő tevékenységedhez sok erőt, egészséget kívánok neked a következő évekre is.

Kolozsvár, Erdély fővárosának létképe. Egidius van den Rye 1605 előtti rajza után készült rézkarc.

Képzőművészeti táborok az erdélyi Makfalván

Mondják vannak tájak, amelyeket az Úristen azért alkotott, hogy művészetek virágozzanak rajta. Sokkal inkább mint más vidékeken. Ilyen világ Erdély, egykor Magyarország keleti, ma Románia nyugati fele. Négy égtájból fújó, kemény szelektől szagztatott tájegység. Ahol megfagyhatnak a lelkek, avaron elbukhatnak a lábak a történelem fintora szerint, de ahol ennek ellenére, vagy talán éppen ezért mégis újra és újra talprakényszerülnek a hétköznapiak és művészi forrásvidékek születnek a lelkek gazdagítására. Ilyen művészi forrásvidék van születőben a Maros megyei Makfalván.

A hetvenes évek elején az erdélyi magyar művészeti élet intézmény nélkül maradván, rejtett önszerveződéssel teremtett saját nemzeti közösségének művészi értékeit. Ebbe a mozgalomba kapcsolódott be Makfalva: „Érdekesnek indult Makfalván Fülöp Dénes kezdeményezése egy irodalmi és művészeti humor- és szatíratábor meggyökereztetésére.” – írta Banner Zoltán 1997-ben. A képzőművészeti tárlatok az irodalmi színpad tevékenységéhez kötődnek, amely 1968-óta működik. 1972-től rendszeressé váltak a kiállítások. 1976 májusában két állandó tárlatot rendeztünk be a falu szülőttei Kusztos Endre és Suba László művészek alkotásaiból. 1979 júniusában került volna sor az első képzőművészeti tábor megszervezésére. „Akkor azonban közbeszólt a sors, a kedvet, lendületet, megtörte a táborba utazó Nagy Pálék tragédiája. Aztán már a hatalom akadályozta meg, hogy a makfalvi művésztelep megnyissa kapuit s kibontakozzék valami szép, követésre méltó a Kis-Küküllő mentén. Ma a legfőbb akadályt az anyagiak jelentik, a krónikus pénzhiány, amivel a kultúra általában, nemzetiségi művelődésünk pedig különösképpen küszködik. A Wesselényi Művelődési Egylet vezetői, amint azt Fülöp Dénes elnök elmondta, minden nehézség ellenére vállalták, hogy amit elgondoltak, meg is valósítsák. Tudták, hogy számíthatnak a község, a környező falvak művészetszerető embereire, az egyházra.” (Nagy Miklós Kund 1992). Így nyitotta meg kapuit a művésztelep 1992, 1993, 1996 augusztusában és 1997-ben is. Az elmúlt 25 év alatt

Makfalvi ház (Kovács Géza rajza)

Szolokmai templom (Nagy Dalma rajza)

vendégeink voltak: Kusztos Endre (állandó tárlat), Suba László (állandó tárlat), Zsigmond Attila (1975, 1996), Molnár Dénes (1970, 1995–1997), Kálmán Éva (1976), Páll Lajos (1976), Gheoghe Olariu (1979, 1980), Tárnovan Vid (1976), Simon Endre (1976), Gámentzi Zoltán (1972), Benczédi Sándor (1979), Veress Pál (1979, 1980), Nagy Pál (1979), Balázs Imre (1979, 1980), Kazinczy Gábor (1976, 1992), Kovács Géza (1980, 1986, 1991, 1992, 1996), Kedei Zoltán (1992, 1993, 1996), Bocskay Vince (1986), Kuti Dénes (1986), Szécsi András (1979, 1980), Maszelka János (1992, 1993, 1996), Moldován Gyula (1993, 1996), Nagy Dalma (1996), Fekete Zsolt (1996), Sándor János (1992), Molnár D. Dénes (1992, 1993), Molnár Krisztina (1993, 1996).

Kiállítást szerveztünk még Páll Antal korondi fazekas munkáiból, valamint Bíró Mátyás naívművész alkotásaiból. 1996 júliusában gyűjteményes kiállítást szerveztünk a falutalálkozóra, novemberben pedig a marosvásárhelyi Bernády-házban.

Az irodalmi színpad, a néprajzi múzeum, a képzőművészeti tárlatok, az alkotó táborok, a művelődési egylet újjraalakulása mind-mind a „makfalvi szellem” ápolásának tudható be, amelyről Bözödi György így írt 1938-ban: „A híres maroszéki szellem él Makfalván... Műveltség tekintetében messze kiemelkedik a többi falvak közül. A Wesselényi iskola százéves tevékenysége nem maradt nyomtalanul.”

De hadd szóljanak azok, akiket ittjártukban megérintett ez a szellem, ami nem más valójában mint a szülőföld alázatos szeretete és szolgálata.

„... de nemcsak vásáros helye Makfalva a vidéknek, hanem szellemi központja is, melyben a vidék fiatalága szellemi táplálékot nyer.” (Orbán Balázs, 1870)

„Makfalva tanerői korszerű művelődési életet teremtettek, rendszeres képzőművészeti tárlatok, néprajzi múzeum, felnőtt és gyermekegyüttes, irodalmi színpad az ajándéka a művelődni vágyó közönségnek” (Ráduly János, 1971)

„... magam is kedvelem a Tekintő, Tatársir, Gyepükapu, Vésznyak szavakat, de örülök annak is, hogy az egykor kényszerűségből nyújtott lármafák tövében ma az értelem és az önként vállalt tudatos cselekvés fákliai világítanak, ... a lángja nem látszik, csak melege érzik- és nem csupán szép, egyben emberi.” (Zágoni Attila 1970)

„A lámpások lámpása pedig Fülöp Dénes, aki a község etnográfiai és történelmi múzeumanyagának gyűjtési munkálatait irányította, majd a tárgyakat rendszerezte.” (Bandi Dezső 1974)

„Ha sikerekről beszélhetünk egyáltalán, annak titkai a löbbszáz éves hagyományok, a szellemiekre fogékony emberek és az a lelkes és tevékeny értelmiségi gárda, amelynek és is tagja vagyok immáron 31 éve. Minden rendezvényünk jól tervezett és szervezett csapatmunka eredménye volt!” (Fülöp Dénes 1996)

Köszöntjük képzőművész barátainkat. Köszönjük, hogy a makfalvi szellem vonzásában hívásunkra újra és újra megtisztelnek jelenlétükkel. Léleekben gazdagabban, szellemiekben gyarapodva, az együvé tartozás felemelő érzésével, a teremtő művészet pezsdítő kisugárzásában reménykedünk az újabb találkozásokban.

Fülöp Irén

Csodaszarvas

(Sándor János faragó alkotása)